

	ECONOMIES' HORIZONS Економічні горизонти DOI: doi.org/10.31499/2616-5236 Homepage: http://eh.udpu.edu.ua		ISSN 2522-9273 (print) 2616-5236 (online)
---	--	---	--

UDC: 336.14:338.124.4

JEL Classification H72, H77, E62, G01

DOI: [10.31499/2616-5236.1\(34\).2026.353345](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(34).2026.353345)

Taisiia Bondaruk, State Organization «Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine»

Doctor of Economic Sciences, Professor, Leading researcher at the Public Finance Department

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ШОКІВ

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN ENSURING LOCAL BUDGET RESILIENCE UNDER GLOBAL SHOCKS

Анотація: У статті досліджено міжнародні підходи до забезпечення стійкості місцевих бюджетів в умовах глобальних шоків, що набувають системного характеру у сучасній світовій економіці. Методологічну основу роботи становлять порівняльний аналіз, системний підхід та інституційна інтерпретація фіскальної політики різних умов багаторівневої бюджетної системи. У дослідженні проаналізовано практики країн Європейського Союзу, Північної Америки та Скандинавії щодо застосування стабілізаційних міжбюджетних трансфертів, компенсацій доходних втрат, стабілізації капітальних видатків, формування фіскальних буферів та удосконалення міжбюджетних відносин. Обґрунтовано, що найбільш ефективними є комплексні моделі забезпечення стійкості, які поєднують компенсаційні, інвестиційні та стабілізаційні інструменти. Доведено, що фіскальна резильєнтність територій безпосередньо залежить від диверсифікації доходної бази, гнучкості бюджетних умов, оперативності трансфертних механізмів та рівня інституційної координації між рівнями влади.

Abstract: The article examines international approaches to ensuring the resilience of local budgets under global shocks that have acquired a systemic nature in the modern economic environment. The relevance of the study is driven by the increasing fiscal vulnerability of subnational governments caused by overlapping crisis factors, including pandemic, military, energy, inflationary, and financial shocks. These disturbances generate asymmetric revenue losses, rising expenditure pressures, liquidity imbalances, and heightened debt risks for local governments, thereby challenging the stability of public finance systems.

The objective of the research is to systematize international practices of crisis-oriented fiscal management at the local level and to substantiate their applicability to the contemporary challenges of Ukraine's financial security. The methodological framework is based on comparative analysis, a systemic approach, and institutional interpretation of fiscal policy across different models of multilevel governance. The study evaluates policy responses implemented in the European Union, North America, and Scandinavian countries, focusing on intergovernmental transfers, compensation mechanisms for revenue shocks, fiscal stabilization tools, financial buffers, and investment-support instruments.

The findings indicate that local budget resilience is not determined by isolated fiscal measures but emerges from the interaction of institutional arrangements, revenue structures, stabilization policies, and governance quality. The analysis demonstrates that the most effective resilience models combine countercyclical fiscal policies, flexible budgetary rules, diversified revenue bases, stabilization transfers, and reserve mechanisms. Particular emphasis is placed on the role of intergovernmental fiscal coordination, financial buffers, and investment stabilization in mitigating crisis-induced fiscal stress.

The study concludes that strengthening local budget resilience requires an integrated policy framework that balances short-term stabilization objectives with long-term fiscal sustainability.

Keywords: local budget resilience, fiscal resilience, global shocks, intergovernmental relations, fiscal stabilization, transfers, financial buffers, fiscal stress, subnational finance, public finance stability

Ключові слова: стійкість місцевих бюджетів, фіскальна резильєнтність, глобальні шоки, міжбюджетні відносини, трансферти, фіскальні буфери, бюджетна стабілізація, фінансова безпека, бюджетна політика

Постановка проблеми. У сучасних умовах посилення глобальної турбулентності забезпечення стійкості публічних фінансів, зокрема на місцевому рівні, набуває виняткової актуальності. Протягом останніх років світова економіка функціонує в середовищі підвищеної невизначеності, зумовленої накладанням та взаємопосиленням різних типів глобальних шоків – пандемічних, воєнних, енергетичних і фінансових. Такі кризові явища призводять до різких змін бюджетної конфігурації територій: скорочення податкових надходжень,

зростання соціальних та оборонних видатків, порушення стабільності міжбюджетних трансфертів, погіршення ліквідності та підвищення боргових ризиків органів місцевого самоврядування.

Війна як найбільш руйнівний різновид глобального шоку не лише дестабілізує макрофінансову систему держави, а й формує специфічні виклики для місцевих бюджетів: втрату економічної бази територій, міграційні переміщення населення, руйнування критичної інфраструктури, зростання потреб у фінансуванні гуманітарних та відновлювальних заходів. Пандемія

COVID-19, у свою чергу, продемонструвала вразливість бюджетів територіальних громад до непередбачуваних падінь доходів та необхідності оперативного перерозподілу видаткових пріоритетів. Енергетична криза та інфляційні коливання, викликані порушенням ланцюгів постачання і геополітичними ризиками, посилили фінансовий тиск на місцеві бюджети через подорожчання комунальних послуг, витрат на забезпечення соціальної сфери та утримання об'єктів інфраструктури. Паралельно фінансові кризи й нестабільність на ринках капіталу обмежують можливості залучення позикових ресурсів, що ускладнює реалізацію інвестиційних проєктів громад та знижує потенціал розвитку територій.

За таких обставин ключовим завданням державної фінансової політики та системи місцевого самоврядування стає формування інструментів забезпечення бюджетної стійкості й резильєнтності місцевих бюджетів, здатних протистояти кризовим коливанням, зберігати безперервність надання публічних послуг, підтримувати соціальну стабільність і створювати фінансові умови для післякризового відновлення. Саме тому дослідження міжнародного досвіду антикризового управління місцевими фінансами, застосування стабілізаційних механізмів, формування бюджетних резервів, удосконалення міжбюджетних відносин та впровадження ризик-орієнтованого бюджетного планування є надзвичайно важливим

для адаптації кращих практик до умов України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі питання забезпечення стійкості місцевих бюджетів в умовах глобальних шоків досліджується в межах концепцій фіскального стресу, фіскального стану публічних фінансів територій, фінансової резильєнтності та фіскального резерву, що відображають різні аспекти здатності органів місцевого самоврядування підтримувати фінансову збалансованість, ліквідність і безперервність надання публічних послуг у кризовий період. Найбільш інтенсивний розвиток цього напрямку спостерігається після пандемії COVID-19, яка стала катализатором переосмислення бюджетної політики територій і ролі міжурядових механізмів підтримки.

Значну кількість досліджень зосереджено на емпіричному аналізі фіскальної поведінки місцевих органів влади в умовах пандемічного шоку. Так, Maher [1] узагальнив практики фіскальних реакцій локальних урядів на COVID-19 і показав, що антикризові рішення здебільшого зводилися до оперативної корекції видатків, перегляду бюджетних пріоритетів і використання зовнішньої фінансової підтримки. Паралельним напрямом є дослідження феномену фіскального стресу та управління бюджетною напругою на місцевому рівні. У роботі Overmans & Noordegraaf [2] обґрунтовано, що реагування органів місцевої влади на бюджетні обмеження поєднує як управлінські інновації, так і практики

“формальної адаптації”, що не завжди забезпечують довгострокову фінансову стійкість. Класичні емпіричні напрацювання Maher [1], а також Shamsub & Akoto [3] розкривають причинно-наслідкові зв'язки між структурою доходів, видатків, інституційними особливостями місцевого управління та виникненням фіскального стресу, що дозволяє інтерпретувати бюджетну нестійкість як системний ризик, а не короткострокове відхилення.

Вагомим сегментом сучасних досліджень виступає аналіз фіскального буферу та резервів як інструментів підвищення резильєнтності місцевих бюджетів. Зокрема, Gorina, Maher & Park [4] сформували теоретичні основи фіскального буферу, довівши, що бюджетний “запас міцності” знижує вразливість місцевих фінансів до шоків і сприяє більш гнучкому реагуванню на падіння доходів. Поряд із цим, компаративні дослідження міжнародних практик демонструють суттєву залежність фінансової резильєнтності громад від моделі міжбюджетних відносин і якості управління. Так, Medir, Pano, Viñas & Magre [5] показали, що стійкість територій в умовах бюджетної консолідації визначається не лише ресурсною базою, а й здатністю місцевої влади до визначення пріоритетів видатків та управлінської адаптації.

Водночас у наявних дослідженнях зберігається низка прогалин. Зокрема, значна частина публікацій фокусується на окремих шоках (пандемія або політика бюджетної консолідації), тоді як

сучасне середовище характеризується комплексністю та накладанням криз (війна, енергетичні та інфляційні шоки, нестабільність фінансових ринків). Відсутня методична єдність щодо вимірювання “стійкості” місцевих бюджетів, що ускладнює співставлення результатів і формування універсальних політичних рекомендацій. Недостатньо досліджено питання адаптації міжнародних практик до умов країн із високими безпековими ризиками, що є принципово важливим для України. У цьому контексті актуалізується необхідність узагальнення міжнародного досвіду формування резервних механізмів, впровадження стрес-тестування бюджетів, ризик-орієнтованого планування та удосконалення міжбюджетного вирівнювання як ключових інструментів забезпечення стійкості місцевих бюджетів у період глобальних потрясінь.

Мета дослідження полягає в узагальненні та систематизації міжнародного досвіду забезпечення стійкості місцевих бюджетів в умовах глобальних шоків і обґрунтуванні можливостей його адаптації до сучасних викликів фінансової безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У практиці розвинених країн світу забезпечення стійкості місцевих бюджетів у період глобальних шоків ґрунтується на застосуванні інструментів **бюджетної стабілізації** та **контрциклічного управління**, що дозволяють субнаціональним фінансовим

системам зберігати функціональну спроможність в умовах різких макроекономічних коливань. Логіка такого підходу полягає у свідомому переході від традиційної моделі “фіскальної нейтральності” до **антикризової бюджетної поведінки**, коли головним пріоритетом стає не формальне дотримання бюджетної рівноваги за будь-яких умов, а підтримання мінімально необхідного рівня фінансування базових публічних послуг і забезпечення соціальної стабільності територій. Показовим є досвід країн ОЕСР, де в період пандемії COVID-19 уряди використовували комбінацію тимчасових антикризових заходів, спрямованих на підтримку субнаціональних фінансів, зокрема через розширення міжбюджетних трансфертів і адаптацію бюджетних правил до надзвичайних умов [6].

Контрциклічне управління на місцевому рівні виявляється насамперед у **адаптивному бюджетному плануванні**, яке передбачає формування сценаріїв розвитку подій та прогностичних розрахунків бюджетних показників за різних сценаріїв економічного розвитку. Йдеться про запровадження механізмів **сценарного бюджетування**, стрес-тестування місцевих фінансів, перегляд середньострокових фінансових планів, а також визначення пріоритетів видатків із концентрацією ресурсів на критично важливих напрямках (життєзабезпечення, соціальний захист, охорона здоров'я, відновлення інфраструктури). У багатьох країнах такі підходи

доповнюються інституційно закріпленими процедурами “швидкого бюджетного реагування”, що дозволяють оперативно коригувати бюджетні параметри без втрати керованості публічними фінансами. ОЕСД наголошує, що субнаціональні уряди мають високу чутливість до макроекономічних циклів, а ефективна резильєнтність потребує поєднання оперативної бюджетної адаптації із формуванням фінансових буферів і стратегії підготовки до майбутніх шоків [7].

Важливою ознакою антикризової бюджетної політики в умовах шоків є **тимчасове послаблення бюджетних правил** та коригування фіскальних обмежень, що регулюють дефіцитність, боргове навантаження та цільове використання ресурсів на місцевому рівні. У кризових ситуаціях багато країн вдаються до впровадження так званих виключень із бюджетних правил, які активуються за умов виникнення надзвичайних обставин – пандемії, масштабної рецесії, стихійного лиха або воєнної загрози. Такі виключення забезпечують органам місцевого самоврядування можливість тимчасово збільшувати обсяги видатків і дефіциту для фінансування критичних потреб, водночас зберігаючи контроль за довгостроковою борговою стійкістю завдяки визначеним строкам і умовам повернення до стандартних фіскальних норм. В умовах системних шоків ОЕСД також підкреслює важливість координації бюджетної політики між рівнями влади через механізми

міжбюджетних відносин та кризові трансфертні інструменти [6].

У країнах ЄС та Північної Америки контрциклічна стратегія реалізується також через посилення ролі держави у вирівнюванні фіскальних дисбалансів територій. Це проявляється у **розширенні трансфертної підтримки**, створенні спеціальних стабілізаційних програм для субнаціональних бюджетів, компенсації втрат доходів місцевих бюджетів, а також у тимчасовому розширенні доступу до позикових ресурсів з метою підтримки інвестиційної активності та відновлення економічної бази громад. Водночас у науковій площині наголошується, що ефективність таких інструментів безпосередньо залежить від якості бюджетного врядування, прозорості прийняття рішень та наявності дієвих механізмів моніторингу й аудиту використання ресурсів у кризовий період.

Отже, міжнародний досвід засвідчує, що бюджетна стабілізація та контрциклічне управління виступають базовими підходами до підтримання стійкості місцевих бюджетів під час глобальних потрясінь. Їхня ключова перевага полягає у здатності забезпечити збалансування двох взаємопов'язаних завдань: з **одного боку – швидке реагування на кризові виклики**, а з іншого – **збереження параметрів довгострокової фіскальної стійкості**, що має визначальне значення для фінансової безпеки держави та територіальних громад.

Одним із ключових напрямів забезпечення стійкості місцевих

бюджетів у період глобальних шоків у світовій практиці є **диверсифікація доходної бази** та посилення **податкової автономії** органів місцевого самоврядування. У науково-прикладному вимірі цей підхід розглядається як фундаментальний елемент **фіскальної резильєнтності**, оскільки здатність місцевих бюджетів утримувати стабільність фінансових потоків у кризовий період прямо залежить від структури доходів, ступеня їх залежності від економічного циклу та масштабів трансфертної підтримки з боку центрального уряду.

Світовий банк у матеріалах щодо впливу COVID-19 на субнаціональні бюджети наголошує, що шоки супроводжуються одночасним падінням доходів і необхідністю додаткових витрат, а отже найбільш вразливими стають території з низькою диверсифікацією доходів і слабкими механізмами компенсації втрат [8]. У цьому контексті ефективні фінансові системи громад формують збалансовану структуру доходів: майнове оподаткування (як відносно стабільне джерело), частки загальнодержавних податків, локальні збори, неподаткові надходження та доходи від муніципальних активів.

В умовах шоків місцеві бюджети, що мають вузьку спеціалізацію доходів (наприклад, домінування одного джерела – ПДФО, майнових податків або трансфертів), стають високовразливими через різкі коливання податкової бази, скорочення ділової активності,

падіння зайнятості й зниження платоспроможності населення. Саме тому у країнах із розвинутою системою багаторівневих фінансів стійкість місцевого рівня забезпечується через **посднання декількох джерел**: частки загальнодержавних податків, власних місцевих податків і зборів, неподаткових надходжень, доходів від муніципального майна, платних послуг та, за потреби, позикових ресурсів. Така модель формує “фінансовий портфель” громади, що є менш чутливим до дії конкретного шоку, а отже – знижує ризик бюджетної дестабілізації.

Підвищення податкової автономії у міжнародній практиці реалізується не лише шляхом розширення переліку місцевих податків, а й через надання органам місцевого самоврядування права впливати на ключові параметри оподаткування: **визначати ставки в межах встановлених коридорів**, застосовувати коефіцієнти, надавати адресні пільги, диференціювати податкові режими залежно від цільових пріоритетів розвитку території та стану місцевої економіки [7]. Саме можливість **гнучко коригувати доходні інструменти** забезпечує додатковий рівень адаптивності місцевих фінансів у кризових умовах, дозволяє компенсувати падіння окремих надходжень або підтримувати ключові сегменти економічної бази території [7].

Значне поширення в країнах Європейського Союзу та Північної Америки має підхід, за якого основою місцевої доходної автономії виступають **податки на**

майно та землю, які характеризуються відносною стабільністю порівняно з податками, що прямо залежать від циклічної кон'юнктури.

Майнове оподаткування, за умови якісного кадастру та справедливих механізмів оцінки, розглядається як базовий елемент доходної стабільності, оскільки забезпечує передбачуваний фінансовий ресурс навіть у періоди рецесій. Поряд із цим у ряді країн місцеві бюджети отримують суттєву частку доходів від податку на доходи фізичних осіб або місцевих надбавок до національних податків, що збільшує відповідальність громад за розвиток зайнятості та стимулювання ділової активності.

Суттєвого значення для стійкості місцевих бюджетів набуває також розвиток **неподаткових надходжень**, зокрема доходів від управління муніципальним майном, оренди, концесій, місцевих комунальних підприємств, а також платних адміністративних і сервісних послуг. Такі надходження, хоча й не завжди формують домінуючу частку доходів, проте виконують важливу функцію **компенсаційного механізму**, який підвищує адаптивність бюджету в умовах скорочення податкової бази. Крім того, диверсифікація неподаткових доходів стимулює модернізацію місцевого управління, підвищення якості сервісів та цифровізацію адміністрування.

Окремим інституційним компонентом диверсифікації доходів у кризових умовах є впровадження механізмів **ризик-орієнтованого управління**

доходами, що включає формування прогнозних моделей чутливості податкових надходжень, регулярний моніторинг ключових показників (зайнятість, оборот бізнесу, платіжна дисципліна), а також вироблення механізмів адаптивного коригування доходної політики. У країнах із високим рівнем фіскального менеджменту такі системи підтримуються цифровими бюджетними платформами, що дозволяють оперативно виявляти загрози та ухвалювати управлінські рішення до моменту виникнення критичних касових розривів.

Таким чином, міжнародний досвід переконливо доводить, що диверсифікація доходів і зростання податкової автономії є системною передумовою фінансової стійкості місцевих бюджетів у періоди глобальних шоків. Їх реалізація не лише підвищує бюджетну адаптивність громад до кризових коливань, а й зміцнює інституційну основу фінансової безпеки держави, посилюючи спроможність територій забезпечувати соціальну стабільність, економічну відбудову та довгостроковий розвиток навіть за умов підвищеної невизначеності.

У світовій практиці забезпечення стійкості місцевих бюджетів в умовах глобальних шоків системно пов'язується з ефективністю міжбюджетних відносин і здатністю держави забезпечити горизонтальне та вертикальне вирівнювання бюджетної спроможності територій. У кризові періоди саме трансфертні механізми виконують функцію фіскального стабілізатора, оскільки компенсують падіння доходів

громад, вирівнюють регіональні диспропорції, зменшують ризики дефіцитності та забезпечують безперервність фінансування базових публічних послуг.

Так, за даними OECD ключова проблема під час COVID-19 полягала у різкій асиметрії впливу пандемії на території, зокрема залежно від структури місцевої економіки, рівня зайнятості та обсягу соціального навантаження. Тому провідні країни застосовували різні механізми стабілізації субнаціональних фінансів: компенсаційні трансферти, додаткові дотації, тимчасові субвенції на охорону здоров'я, соціальну допомогу та підтримку місцевих інфраструктурних витрат [6].

У контексті Європейського Союзу важливою складовою підвищення стійкості публічних фінансів територій стали інструменти відновлення та стабілізації, зокрема Recovery and Resilience Facility (RRF), що спрямований на підтримку реформ та інвестицій для відновлення економіки після шоків, включаючи заходи регіонального та місцевого розвитку. Цей інструмент підкреслює принципову роль наднаціональних механізмів солідарності у вирівнюванні фіскальних можливостей територій під час системних криз [9].

Під час пандемії основними каналами стабілізації субнаціональних бюджетів стали саме додаткові міжурядові трансферти та компенсаційні механізми, оскільки місцеві бюджети часто не мали достатнього

доступу до боргових інструментів або резервних ресурсів для самостійного подолання шоку [8].

Науковий вимір проблеми міжбюджетного вирівнювання у кризових умовах розкриває також Aikins S. K. (2023) [10], де емпірично обґрунтовує роль міжурядових доходів як чинника формування фіскальних резервів місцевих урядів та підтримки їх фінансової стабільності [10]. Це підтверджує, що ефективна трансфертна політика у кризових умовах може не лише компенсувати втрати доходів, а й створити умови для накопичення фінансових буферів, що підвищує довгострокову резильєнтність територій.

Отже, механізми міжбюджетного вирівнювання та кризової підтримки територій є одним із ключових інструментів забезпечення стійкості місцевих бюджетів у період глобальних шоків. Їх ефективність визначається прозорістю правил розподілу, швидкістю реагування, адресністю допомоги та узгодженістю фіскальної політики між рівнями влади.

Сучасний міжнародний досвід демонструє, що стійкість місцевих бюджетів у періоди шоків формується не за рахунок одного універсального інструменту, а шляхом поєднання фіскальної гнучкості, резервних механізмів, ефективних міжбюджетних відносин та інституційної спроможності громад. При цьому країни суттєво відрізняються за модельними підходами.

Так, країни ЄС (Німеччина, Франція, Польща) переважно

використовують інституційно врегульовані механізми міжбюджетного вирівнювання та державних компенсацій, що дозволяє знизити територіальні диспропорції й утримувати спроможність громад у кризових умовах. Додатковим чинником стала підтримка через інструменти ЄС з відновлення та резильєнтності, зокрема RRF.

Європейська практика демонструє, що стійкість місцевих бюджетів під час глобальних шоків (пандемія COVID-19, енергетична криза, інфляційно-фінансові коливання) забезпечується поєднанням двох напрямів: (1) інституційної децентралізації (розподіл повноважень і доходів, вирівнювання, бюджетні правила) та (2) антикризової міжбюджетної підтримки (компенсації втрат доходів, цільові фонди інвестицій, тимчасові компенсаційні механізми, розширення участі центрального бюджету у соціальних видатках).

Для Німеччини характерна федеративна модель із сильною вертикально-горизонтальною взаємозалежністю та вирівнюванням, що дозволило швидко застосувати пакет компенсацій муніципалітетам у відповідь на падіння ключового місцевого податку (trade tax / Gewerbesteuer) та підтримати інвестиції.

Франція реалізує унітарну, але багаторівневу систему (комунальний блок, департаменти, регіони) з істотною роллю субнаціональних інвестицій і тимчасовим послабленням «контрактних» обмежень видатків у

період шоку (призупинення Cahors contracts), водночас – із запровадженням адресних «сіток безпеки» та інвестиційних конвертів у межах відновлення. Польща як унітарна децентралізована держава (домінування гмін у видатках) підтримала бюджети територіальних громад насамперед через інвестиційний антикризовий фонд (RFIL/GLIF) як канал стабілізації капітальних видатків і мультиплікатора відновлення.

Для обґрунтування відмінностей у підходах до забезпечення бюджетної стійкості

місцевого рівня у країнах ЄС доцільно порівняти інституційні параметри децентралізації та антикризові інструменти підтримки громад у період шоків. У табл. 1 узагальнено модельні характеристики Німеччини, Франції та Польщі з позицій: (1) місця субнаціонального сектору в системі публічних фінансів, (2) ключових каналів кризових ризиків для місцевих бюджетів, (3) фактичних проявів шоку в 2020–2021 рр. та (4) домінуючих механізмів компенсації втрат доходів і стабілізації видатків.

Таблиця 1.

Порівняння моделей забезпечення стійкості місцевих бюджетів Німеччини, Франції, Польщі у кризу

Показник / інструмент	Німеччина	Франція	Польща
Модель децентралізації	Федеративна; висока роль земель і муніципалітетів	Унітарна багаторівнева; домінує муніципальний блок	Унітарна децентралізована; домінують гміни
Частка субнаціонального рівня у публічних видатках, 2020 р.	48,9%	20,3%	30,6%
Частка субнаціонального рівня у публічних інвестиціях, 2020 р.	61,5%	56,5%	45,4%
Ключовий кризовий ризик	Доходний шок: падіння надходжень Gewerbesteuer (trade tax)	Падіння фіскальних/доменних надходжень, тиск на соціальні видатки	Ризик проциклічного падіння капітальних видатків громад
Факт прояву шоку (COVID-2020)	Падіння Gewerbesteuer: -18,2% (-10,1 млрд €)	Втрата фіскальних доходів: -1 288 млн € (2020)	Інвестиційна підтримка громад: RFIL понад 13 млрд PLN
Кризовий інструмент	Компенсація втрат Gewerbesteuer (Bund + Länder)	«Filet de sécurité» (адресна компенсація) та інвестпакети	RFIL (Local Investment Fund) – інвестсубвенції громадам
Ефект для бюджетної стійкості	Збереження ліквідності та безперервності послуг; мінімізація касових розривів	Зниження дефіцитності вразливих комун, утримання інвестиційного циклу	Стабілізація капітальних видатків, підтримка зайнятості та відновлення

Джерело: розроблено автором за даними [11-13]

Дані таблиці 1 підтверджують, що моделі забезпечення стійкості місцевих бюджетів у кризовий період суттєво відрізняються залежно від типу децентралізації та структури доходно-видаткової бази

субнаціонального сектору. У Німеччині субнаціональний рівень відіграє критичну роль у публічних фінансах: частка субнаціональних видатків у 2020 р. становила 48,9%, а частка у публічних інвестиціях –

61,5% [11]. Така модель поєднує високу фіскальну спроможність територій із підвищеною чутливістю до циклічних доходних джерел. Саме тому пандемічний шок проявився насамперед через падіння надходжень від *Gewerbesteuer* (–18,2% у 2020 р.), що потребувало масштабної компенсації втрат за рахунок узгоджених рішень федерального уряду та земель [11]. Отже, німецька модель демонструє ефективність інструментів компенсації податкових втрат як механізму запобігання касовим розривам і секвестру місцевих видатків.

Французька модель, навпаки, характеризується нижчою часткою субнаціонального рівня у сукупних видатках (20,3%), але високим значенням територій у забезпеченні публічних інвестицій (56,5%) [12]. Це формує інший антикризовий контур: основним викликом стали втрати фіскальних доходів та підвищене соціальне навантаження територій, які компенсувалися через механізм адресної підтримки «*filet de sécurité*» і посилення інвестиційних програм. Відповідно, французький підхід базується на тому, що стійкість місцевих бюджетів у кризу забезпечується не лише фінансовою компенсацією втрат, а й збереженням інвестиційного циклу, який визначає довгострокову економічну базу місцевих фінансів.

У Польщі субнаціональний сектор займає проміжну позицію за часткою у видатках (30,6%) та інвестиціях (45,4%), однак у кризовий період ключовим механізмом стабілізації стала не

компенсація податкових втрат, а інструмент підтримки капітальних видатків через *RFIL* (понад 13 млрд злотих) [13]. Це свідчить, що у країнах із високою залежністю місцевих бюджетів від централізованих ресурсів і обмеженими можливостями автономного запозичення найбільш ефективним стабілізатором виступають спеціальні інвестиційні фонди, спрямовані на утримання розвитку територій і підтримку локальної економіки в період шоку.

Отже, порівняння підтверджує загальну закономірність: федеративні системи (Німеччина) частіше використовують компенсацію доходних шоків, унітарні багаторівневі системи (Франція) комбінують адресні компенсації та інвестиційні конверти, а унітарні децентралізовані країни (Польща) роблять акцент на централізованій інвестиційній підтримці як ключовому каналі забезпечення стійкості місцевих бюджетів. Отримані висновки є методологічно важливими для адаптації міжнародного досвіду до умов України, зважаючи на потребу одночасно компенсувати втрати доходів громад у воєнних умовах і зберегти потенціал територіального відновлення через стабілізацію капітальних видатків.

Північноамериканська модель забезпечення стійкості місцевих бюджетів у період глобальних шоків характеризується високою роллю фінансових буферів та масштабними антикризовими програмами державної підтримки у періоди системних шоків. На відміну

від багатьох країн ЄС, де ключовим каналом стабілізації є вирівнювання через міжбюджетні трансферти й інституційні механізми солідарності, у США та Канаді значний акцент робиться на самостійній бюджетній спроможності територій, що базується на: стабільних місцевих податках (насамперед податок на нерухомість), правилах формування резервів, можливості муніципальних запозичень (особливо для капітальних видатків), швидких федеральних/провінційних пакетах підтримки у кризу.

Пандемія COVID-19 стала тестом на ефективність цієї моделі. Основним стабілізатором у США виступив закон American Rescue Plan Act (ARPA), що реалізовувався через

State and Local Fiscal Recovery Funds (SLFRF) – інструмент прямої федеральної підтримки для штатів, округів, міст і територіальних одиниць. Офіційно програма SLFRF адмініструється Міністерством фінансів США й була спеціально спрямована на компенсацію втрат доходів, підтримку критичних видатків та інвестиції у відновлення [14].

У Канаді ключовим інструментом стала угода між федерацією та провінціями – Safe Restart Agreement, що передбачала фінансування заходів з адаптації системи охорони здоров'я, підтримки громадського транспорту та реагування на шоківі наслідки пандемії [15].

Таблиця 2.

Північна Америка: інструменти забезпечення бюджетної стійкості місцевого рівня (США, Канада)

Показник / інструмент	США	Канада
Тип моделі	Висока фінансова автономія та сильні резерви, федеративна система	Федеративна, провінційно-орієнтована підтримка та угоди з федерацією
Ключовий інструмент «буферів»	Rainy Day Funds / Budget Stabilization Funds	Резерви та провінційні стабілізаційні механізми (відрізняються між провінціями)
Кризовий пакет підтримки (COVID)	SLFRF (ARPA) – прямі кошти штатам/місцевій владі	Safe Restart Agreement – підтримка провінцій/територій
Сутність	Компенсація втрат доходів, фінансування критичних витрат та інвестиції у відновлення	Фінансування охорони здоров'я, транспорту, адаптації послуг до пандемії
Ефект для стійкості місцевих бюджетів	Зменшення дефіцитності та касових розривів; підтримка соціальних послуг; стабілізація інвестицій	Зменшення тиску на провінційні/місцеві бюджети; збереження функціонування критичних сервісів

Джерело: розроблено автором за даними [14-15]

Порівняння США та Канади свідчить, що стійкість місцевих фінансів у Північній Америці забезпечується переважно через поєднання буферної моделі (резерви) та масштабного федерального/провінційного фіскального втручання у періоди системних криз. Важливо, що

програма SLFRF у США стала фактично інструментом прямої бюджетної «капіталізації» місцевих фінансів: громади отримали ресурс для підтримки ліквідності, уникнення секвестру та інвестування у відновлення. В Канаді Safe Restart Agreement зменшив витратний тиск на

провінції й територіальні одиниці, підтримавши найбільш “дорогі” сфери кризи (здоров’я, транспорт). Отже, північноамериканський досвід показує високу ефективність поєднання: резерви та прямі антикризові трансферти.

Скандинавська модель бюджетної стійкості базується на тому, що місцевий рівень є ключовим провайдером соціальних послуг (освіта, охорона здоров’я на певних рівнях, соціальний захист, догляд), тому забезпечення стійкості місцевих бюджетів є фактично частиною соціальної безпеки держави. Саме через це

скандинавські країни мають: високий рівень фіскального вирівнювання; розвинені механізми державної координації у кризах; орієнтацію на прозорість і контроль бюджетної ефективності.

У період COVID-кризи органи центральної влади застосували додаткові гранти та корекції трансфертів для підтримки муніципалітетів. OECD підкреслює, що країни Північної Європи загалом належать до групи з високою інституційною узгодженістю між рівнями влади й здатністю до швидкої бюджетної адаптації.

Таблиця 3.

Скандинавські країни: інституційні механізми стійкості місцевих бюджетів

Показник інструмент /	Норвегія	Швеція	Фінляндія
Тип моделі	Вирівнювання та сильна державна координація	Високий рівень муніципального соціального сектору	Сильний муніципалітет та державна підтримка
Ключовий механізм	Equalisation та субсидії місцевому рівню	Державні гранти муніципалітетам у кризу	Державне фінансування й координація муніципалітетів
Кризова підтримка (COVID)	Додаткові гранти / корекції трансфертів	Підсилення субсидій місцевим бюджетам	Корекція трансфертів/ підтримка видатків
Ефект	Збереження безперервності послуг	Захист соціальної інфраструктури	Стабільність муніципальних видатків

Джерело: розроблено автором за даними [25-28]

Скандинавський досвід підтверджує, що бюджетна стійкість місцевого рівня є похідною від соціально орієнтованої моделі держави: фінансова стабільність муніципалітетів підтримується через вирівнювання та механізми державної координації. На відміну від США, де ключовим елементом є фіскальні буфери й прямі федеральні вливання, у Норвегії, Швеції та Фінляндії центральна роль належить вирівнюванню і адаптації трансфертної політики у кризу. Це дозволяє підтримувати сталість соціальних послуг (освіта, охорона

здоров’я), що є критичним чинником суспільної стабільності та довіри до публічних інституцій у періоди шоків.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду (країни ЄС, Північної Америки та Скандинавії) дозволяє сформулювати системне бачення того, що бюджетна стійкість місцевого рівня у період глобальних шоків є результатом взаємодії інституційних, фінансових і управлінських чинників, а не наслідком застосування ізольованих антикризових рішень. Узагальнення даних таблиць 1–3 дає змогу

виокремити кілька принципів закономірностей, що мають методологічне значення для формування ефективної політики фінансової безпеки держави.

Ефективні моделі стійкості місцевих бюджетів характеризуються наявністю стабілізаційного механізму міжбюджетних відносин. У країнах ЄС (Німеччина, Франція, Польща) антикризові трансферти та компенсації втрат доходів виконували функцію «амортизатора», що пом'якшував асиметричні шоки територій. Для Німеччини характерною є модель швидкої компенсації доходних втрат муніципалітетів (на прикладі падіння Gewerbesteuer у 2020 р.), що знижує ризики касових розривів і примусового секвестру. Французький підхід демонструє іншу конфігурацію – поєднання адресної підтримки територій («filet de sécurité») з інвестиційними антикризовими пакетами, спрямованими на збереження розвитку економічної бази громад. Польський досвід підкреслює значущість централізованих інвестиційних фондів як ефективного механізму підтримки капітальних видатків місцевого рівня у кризовий період.

Міжнародна практика підтверджує, що бюджетна стійкість територій значною мірою залежить від наявності фіскальних буферів (резервів) та інструментів попереджувальної фінансової політики. Північноамериканська модель (США, Канада) демонструє високу результативність поєднання системних резервних механізмів

(rainy day funds) із масштабними програмами прямої підтримки субнаціонального рівня у кризу (SLFRF у межах ARPA). При цьому принципово важливим є те, що антикризові трансферти у США мали не лише соціально-компенсаційну, а й інвестиційно-відновлювальну логіку, тобто підтримували спроможність територій фінансувати базові послуги та одночасно здійснювати витрати розвитку. Канадський досвід (Safe Restart Agreement) базується на необхідності міжурядової координації у фінансуванні найбільш витратних сфер кризи (охорона здоров'я, транспорт, адаптація послуг).

Скандинавські моделі (Норвегія, Швеція, Фінляндія) демонструють, що стійкість місцевих бюджетів є похідною від соціально орієнтованої архітектури держави, де муніципалітети відповідають за ключові соціальні послуги. Саме тому центральним елементом фінансової стабільності місцевого рівня виступає інституційно закріплене вирівнювання, доповнене механізмами державної координації та високими стандартами прозорості бюджетного управління. У такій моделі фіскальна резильєнтність розглядається як обов'язкова умова підтримки соціальної стабільності та довіри до публічних інституцій.

Отже, результати дослідження дають підстави стверджувати, що найвищу стійкість забезпечують ті країни, які реалізують комплексну модель, що включає (1) кризову компенсацію втрат доходів або підтримку ліквідності, (2)

стабілізацію інвестиційного циклу територій, (3) системні резерви/буфери, (4) чітке бюджетне управління та координацію між рівнями влади. Пріоритетність будь-якого окремого інструменту визначається інституційною моделлю країни та структурою доходів і видатків субнаціонального сектора.

З позицій фінансової безпеки держави найбільш релевантними для України є такі адаптаційні висновки з міжнародного досвіду:

Стабілізаційні міжбюджетні трансферти мають бути формульними та швидкодіючими. Українська модель підтримки місцевих бюджетів у шоківих умовах потребує інституціоналізації механізмів оперативної компенсації втрат доходів територій, особливо прифронтових і деокупованих громад, із чіткими параметрами й автоматичними правилами розрахунку (урок Німеччини та Франції).

Інвестиційна спроможність громад повинна захищатися як стратегічний ресурс відновлення. У кризові періоди капітальні видатки найчастіше стають першими об'єктами скорочення. Проте міжнародний досвід показує, що підтримка місцевих інвестицій (інфраструктура, комунальний сектор, енергоефективність) є критично важливою для збереження майбутньої доходної бази та стійкості територій (урок Франції й Польщі).

Фінансові буфери та резерви мають стати стандартом бюджетної політики громад. В умовах війни та підвищеної невизначеності важливо

забезпечити нормативне закріплення принципів формування місцевих резервів із прозорими умовами використання та повернення до цільового рівня (урок США та OECD).

Ризик-орієнтоване планування та стрес-тестування місцевих бюджетів повинні бути впроваджені системно. Доцільним є створення на рівні держави методики оцінювання фіскальної вразливості громад і регулярного моделювання сценаріїв шоків, що дозволить перейти від ситуаційного реагування до стратегічного управління стійкістю.

Підвищення прозорості та цифровий моніторинг є умовою антикризової ефективності. Скандинавська логіка публічного контролю та естонський досвід цифровізації місцевих фінансів підтверджують доцільність побудови цифрової панелі показників стійкості громад для раннього виявлення ризиків та оперативних управлінських рішень.

Отже, міжнародний досвід засвідчує, що стійкість місцевих бюджетів є складовою системної фінансової безпеки держави й формується через синергію інституційної децентралізації, кризових трансфертів, фінансових буферів та результативного бюджетного управління. Для України адаптація зазначених інструментів має стати основою політики підтримки громад у воєнних умовах та формування фінансової спроможності територій у процесі післявоєнного відновлення.

Висновки. Глобальні шоки сучасного періоду трансформують

традиційні уявлення про бюджетну стабільність, зміщуючи акценти з формального балансування бюджетів на забезпечення їх функціональної стійкості та адаптивності. Міжнародний досвід свідчить, що стійкість місцевих бюджетів формується не як результат ізольованих фіскальних рішень, а як наслідок комплексної взаємодії інституційних, фінансових та управлінських механізмів.

Порівняльний аналіз моделей країн ЄС показав, що у федеративних системах домінує логіка компенсації доходних втрат територій, тоді як унітарні моделі частіше використовують поєднання адресної трансфертної підтримки та стабілізації інвестиційного циклу. Польський досвід підтвердив ефективність централізованих інвестиційних фондів як механізму запобігання проциклічному скороченню капітальних видатків громад у кризовий період.

Північноамериканська практика довела високу результативність фіскальних буферів і резервних фондів у поєднанні з масштабними програмами прямої державної підтримки. Така модель забезпечує не лише короткострокову ліквідність місцевих бюджетів, а й підтримку їх інвестиційної та соціальної спроможності. Скандинавські країни, у свою чергу, продемонстрували, що бюджетна стійкість місцевого рівня є похідною від інституційно закріпленої системи вирівнювання та високого рівня координації між рівнями влади.

Отримані результати дозволяють констатувати, що ключовими передумовами стійкості місцевих бюджетів є диверсифікована доходна база, гнучкі бюджетні правила, стабілізаційні трансфертні механізми та системне формування фінансових резервів. З позицій фінансової безпеки держави принципово важливим є інституційне закріплення механізмів швидкого кризового реагування, що мінімізують ризики касових розривів і бюджетної дестабілізації територій.

Для України адаптація міжнародних практик має передбачати впровадження формульних кризових трансфертів, захист інвестиційної спроможності громад, нормативне закріплення фіскальних буферів та розвиток ризик-орієнтованого бюджетного планування. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню фінансової резильєнтності територіальних громад і зміцненню макрофінансової стабільності держави в умовах тривалих системних шоків.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати з поглибленням методології оцінювання стійкості місцевих бюджетів в умовах комплексних шоків, зокрема шляхом розроблення інтегрованих моделей вимірювання фіскальної резильєнтності територіальних громад, що враховуватимуть одночасний вплив доходних, видаткових та боргових ризиків. Актуальним напрямом є формування системи кількісних індикаторів бюджетної вразливості та адаптивності громад,

впровадження інструментів стрес-тестування місцевих фінансів, а також дослідження ефективності

різних моделей міжбюджетного вирівнювання у воєнних та післявоєнних умовах.

References

- Maher, C. S. (2007). Municipal Responses to Fiscal Stress. International Journal of Public Administration. <https://doi.org/10.1080/01900690701230184>*
- Overmans, J. F. A., & Noordegraaf, M. (2014). Managing austerity: rhetorical and real responses to fiscal stress in local government. Public Money & Management, 34(2), 99–106. <https://doi.org/10.1080/09540962.2014.887517>*
- Shamsub, H., & Akoto, J. (2004). State and local fiscal structures and fiscal stress. Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-16-01-2004-B003>*
- Gorina, E., Maher, C. S., & Park, S. (2019). Toward a Theory of Fiscal Slack. Public Budgeting & Finance, 39(4), 48–74. <https://doi.org/10.1111/pbaf.12240>*
- Medir, L., Pano, E., Viñas, A., & Magre, J. (2017). Dealing with Austerity: a case of local resilience in Southern Europe. Local Government Studies, 43(4), 621–644. <https://doi.org/10.1080/03003930.2017.1310101>*
- OECD. (2020). COVID-19 and fiscal relations across levels of government. OECD. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/04/covid-19-and-fiscal-relations-across-levels-of-government_a0e7e4db/ab438b9f-en.pdf*
- OECD. (2022). Improving subnational governments' resilience in the wake of the COVID-19 pandemic. OECD. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/06/improving-subnational-governments-resilience-in-the-wake-of-the-covid-19-pandemic_5a0ca089/6b1304c8-en.pdf*
- World Bank. (2021). COVID-19's Impact on Sub-National Governments. World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/715141613745734962/pdf/COVID-19-s-Impact-on-Sub-National-Governments.pdf>*
- European Commission. Recovery and Resilience Facility. URL: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en*
- Aikins, S. K. (2023). Effects of intergovernmental revenue on local government fiscal reserves: evidence from US local governments. Local Government Studies. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03003930.2023.2212586>*
- SNG-WOFI. Germany: Country profile. URL: https://www.sng-wofi.org/country_profiles/germany.html*
- SNG-WOFI. France: Country profile. URL: https://www.sng-wofi.org/country_profiles/france.html*
- SNG-WOFI. Poland: Country profile. URL: https://www.sng-wofi.org/country_profiles/poland.html*
- U.S. Department of the Treasury. State and Local Fiscal Recovery Funds. URL: <https://home.treasury.gov/SLFRP>*
- Government of Canada. Safe Restart Agreement. URL: <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2020/07/safe-restart-agreement.html>*
- Government of Norway. Municipal law and municipal organisation. URL: <https://www.regjeringen.no/en/topics/kommuner-og-regioner/municipal-law-and-municipal-organisation/municipal-law/id552011/>*
- Government Offices of Sweden. URL: <https://www.government.se/>*
- Ministry of Finance Finland. Local government finances. URL: <https://vm.fi/en/local-government-finances>*